

lott foszforeszkálás az élet valóságos, mély tűzéhez hasonlítva, amelyhez akár ma is hozzáférhetnénk.

Lawrence legemberibb, legmélyebb vonása valóban a tisztább, konfliktusoktól és káosztól mentes élet után való vágyakozása. Nagyon magányos ember volt és ép' ezért nagyon szomjazott emberi kapcsolatok után. Megvolt a maga határozott eszméje, képe a magasabbrendű életéről, az emberi individuum tökéletes kivirágzásáról, fegyelmezett szabadságáról, test és lélek egészséges összhangjáról. S ezáltal ő, aki a jövőt nem akarta látni, aki himnuszaiban a „jelen“ hangsúlyozta, mert a haladás elismerésében polgár énje megátolta — mégis a jövő egyik élésztojévé válik. A történelem megy a maga útján és nincs olyan illuzió, amely huzamosabban feltarthatná útjában. Az út azonban nem a civilizáció tagadása felé vezet, hanem az emberi szellemnek a civilizáció feletti uralmához. Ez az uralom ténylegesen megoldja Lawrence és mindannyiunk konfliktusait és ténylegesen létrehozhatja azt a magasabbrendű életformát, amelyről való legszebb és leglawrenceibb ábrándjaink is valószínűleg silány és kezdetleges utópiákká fognak bizonyulni a valóság vidám és pompás tökéletessége mellett.

(Budapest)

Fülöp Ernő

MATERIALISTA LÉTELMÉLET.* A munka célja a dialektikus materializmus általános világméskének a felvázolása. Közlelebről a munka, célkitűzése szerint, az anyag egyetemes fejlődését írja le vázlatosan a természettudományok legújabb eredményei és a dialektikus mozgástörvények alapján, a legalacsonyabb formáitól, amint azok a fizikai jelenségekben kifejezésre jutnak, legmagasabb formájáig, a társadalomig. Ez a feladat a legmesszebbre törő teoretikus ambícióit is kielégítheti, mert hatalmas tényismeret mellett megkívánja a dialektikus módszer kifogástalan kezelését. E mellett olyan munkaterületet ölel fel, amely, legalább magyar olvasó részére hozzáférhetően, a maga egységében tudunkkal még nincs feldolgozva. Így a könyv, célkitűzésénél fogva, uttörő jellegű is.

A feldolgozott anyag tényleg a szerző nagy munkabírájáról tesz tanuságot. Megjelenik előttünk az anyag, immanens, abszolút létmódjával, a mozgással, amely konkrét és relatív megnyilvánulásaiban meghatározza az anyag létformáit, az egymástól elválaszthatatlan relatív teret és időt. Látjuk, amint az anyag önmozgásával az aether (az elektromágneses mező) összesűrűsödik és létrehozza, az eredetileg egységes anyag széthasadási terméke gyanánt, a nehéz anyagot, a protont és az elektront és egységüket, az atomot, amelyek átmenő ellentét gyanánt helyezkednek szembe a fény-, elektromos-, magnetikus- stb. jelenségekkel. Látjuk, amint az atomon belül, az elektronok számának növekedésével, felsorakoznak a különböző atomminőségek, a vegyi elemek, amint ezek molekulákká, vegyi anyagokká egyesülnek, amint kifejlődnek az utóbbiakból a szerves vegyületek és létrejön az élő sejt. Nyomon követjük a sejt széthasadását, az élő szervezet egységében speciálisan módosult sejtesoportok, sejtek létrejöttét, a fajok kialakulását és harcukat, az ember és a társadalom létrejöttét, a társadalom széthasadását osztályokra, az osztályok harcát, hogy végül az egész fejlődés beletorkoljon az új társadalomba.

A szerző kiemelkedő teoretikus ereje, rendszerező képessége biztosítja a hatalmas anyag egységbe foglalását is. Dialektikus ismeretei segítségével pedig lépten-nyomon rámutat a dialektikus mozgástörvények érvényesülésére a leírt folyamatokban. Sőt, az ismert dialektikus tételeken alapuló összefüggéseken túlmenően, olyan új szempontokra is felhívja az olvasó figyelmét, amelyek, adott vázlatos formájukból kifejezve, arra is alkalmasak lehetnek, hogy eredeti, új értékekkel gyarapítsák a dialektikus materializmus irodalmát. A könyv tehát feltétlenül figyelemreméltó. Egyrészt, mert összefoglalja a modern ter-

mészettudományok általános eredményeit, másrészt, mert bemutatja ezek dialektikus jellegét és végül, mert szerzőjében új, értékes, sokat ígérő erő megjelenését jelzi a dialektikus materializmus irodalmi frontján.

De ezek a pozitív értékek negatívumokkal is vannak egybekötve a munkában, ép' a dialektikus materializmus szempontjából. A szerző szubjektíven ugyan fenntartás nélkül a dialektikus materializmus alapján áll munkájában. Objektíven azonban öntudatlanul részben leter eről az alapról és pedig alapvető összefüggésekben. (Ezért kellett már a könyvhöz írott előszavunkban fenntartanunk a kritika jogát a munkával szemben. Egyébként ez az előszó ép' azt az alapvető kérdést érinti, amelynek helytelen felfogása a munka hibáinak kiindulópontját képezi.) A dialektikus materializmusnak egyik szilárd alaptétele, hogy „a természet, az emberi társadalom és a gondolkodás általános mozgás- és fejlődés törvényei“, az egész valóságra érvényes általános dialektikus törvények mellett, a jelenségek minden egyes körének, a fizikai, kémiai, biológiai és szociális jelenségeknek meg vannak a maguk különleges, csak a saját területükön érvényes törvényei, amelyek nem alkalmazhatók ezen a területen kívül. W. I. Uljanov ezért az ilyen fogalmakat, mint „szociális energetika“, „szociális kiválasztás“, „közön-séges szódagálynak“, „a marxizmus egyenes kigunyolásának“ nevezi és „a biológiai fogalmaknak a társadalmi tudományok területére való általános átvitelét“ „frázis“-nak minősíti. Ez az álláspont összefügg a konkrétság általános dialektikai követelményével, azzal a követelmény-nyel, hogy elmélet-gyakorlatban nem érhetjük be elvont általánosság-gokkal, hanem az adott jelenség konkrét sajátosságait kell vizsgálat tárgyává tennünk. A szerző azonban ezzel szemben abból a tételből indul ki, hogy az anyagi lét általánosabb, alacsonyabbrendű formái-nak a törvényszerűségei megkülönböztetés nélkül érvényesek különlegesebb, magasabb rendű formáira is, tehát a szerveetlen lét törvényszerűségei általában érvényesek a biológiai és a társadalmi létre is. (21. o.) Tudott dolog, hogy a polgári szociológiának egy egész iskolája, amelynek a legismertebb képviselője Herbert Spencer, ezen a felfogáson nyugszik. Ezen az alapon azután a szerző a mechanikai-fizikai jelenségekből vezeti le „az anyagi létezés minden speciális formájára is érvényes alaptörvényeket“ (40. o.), tehát, akár annak nevezi őket, akár nem, az általános dialektikus mozgástörvényeket. Már most persze az általános dialektikai törvények, éppen általánosságuknál fogva, érvényesülnek a mechanikai-fizikai jelenségek terén is, tehát ezekből is kielemezhetők, ha megfelelő konkrét alakban vizsgáljuk őket. De ezen a területen még más törvények is érvényesülnek, ép' a mechanika-fizika különleges törvényei. A szerző azonban, álláspontjában fogva, nem különböztet a kétféle törvényszerűség között és ezért a mechanika-fizikában érvényesülő törvényeket általában az általános dialektikus mozgás-törvények rangjára emeli. Ennek folytán azután összekeveri a mechanikai-fizikai törvényeket a dialektikai törvé-nyekkel és eltelíti a saját, tisztán dialektikus materialistának tartott rendszerét mechanikai-fizikai elemekkel, tehát, lényeg egy eklektikus mechanikus-dialektikus materialista rendszerét épít fel. Valóban rész-ben azt teszi, amit a nem vitásan mechanikus materialista Bucharin csinált a Történeti materializmus elmélete c. művében, amikor meg-állapította, hogy „teljesen lehetséges... átfordítani a hegeli dialektika „misztikus“ nyelvét a modern mechanika nyelvére“ és hogy „nincs semmi ok arra, hogy visszariadjunk a mechanisztikus terminológiától.“ (Német kiadás 76. o.) Innen van azután az, hogy a szerző, Bucharintól függetlenül is, több összefüggésben vele egyező következtetésre jut, vele részben azonos terminológiát is használ, s hogy egyáltalában munkája emlékeztet Bucharin könyvére. A lényegesebb különbség csak az, hogy szerző a mechanika-fizika mai legmodernebb formájából s ezen belül Einstein relativitási elméleleiből indul ki, s hogy, otthonosabb lévén a dialektikus gondolkodásban Bucharinnál, mechanikus sémák alkalmazása mellett rámutat a jelenségek dialektikus összefüggéseire

is. Így történik azután, hogy a szerző a fizikának azt a mennyiségi törvényét, amely szerint „egy zárt rendszerben az összes mozgásmomentum (a kinetikus mozgási és potenciális helyzeti energiák) összege állandó és nem változó „s amely kizárólagosan fizikai ill. kémiai törvény, a „megmaradás törvénye” néven a létezés általános alap-törvényének, tehát valójában dialektikai törvénynek tekinti. (40—51. o.) S így vonulnak be azután kezén egymásután a mechanika törvényei a dialektikába, tehát például a társadalomtudományba is: a mechanika tehetetlenségi törvénye (75. o.), legkisebb ellenállási törvénye (88. o.), az egység dialektikus fogalma helyére az egyensúly mechanikai fogalma, maga a gravitáció (109. o.), sőt az anyagi tömegek einsteini görbe pályája. (77. o.) Természetes, hogy a hasonló mechanikai-fizikai, mennyiségi törvényeknek az általános alkalmazása legjobb esetben is csak külsőleges szóanalógiákon alapuló és az objektív tartalmat nélkülöző, csupán használhatatlan abstrakciókat magukban foglaló tételek felállítására vezethet, bármennyire is látszólag dialektikus jelmezben jelennek meg ezek a tételek. Vajjon micsoda objektív tartalma van például ennek a mennyiségi elv erőltetéséből eredő s a mennyiség-minőség objektív dialektikájának a területét teljesen elhagyó, egyedül szubjektív dialektikán alapuló tételnek: „A társadalmi létnek a természeti léttel szemben való minőségi ellentéte mellett a társadalom minden belső ellentéte mennyiségi ellentét?” (49. o.) Nyilvánvalóan semmi. Néha azonban a hiányzó tartalom erőltetett keresése folytán egyenesen az objektív valóság eltorzítása következik be, mint például ott, ahol a szerző a megmaradás törvénye alapján a luxemburgi 3. személyek hamis elméletének nem kevésbé hamis változatát állítja fel. (47. o.) Egyébként a munkának a dialektikus materializmusról részben idegen mechanikus szelleme külsőleg is nyomban szembe tűnik a dialektikus materializmus terminológiájától idegen, részben mechanikus terminológiájában. S a szerző még ott is új terminológiát vezet be — teljesen feleslegesen. — ahol különben a dialektikus materializmus területén mozog. Így például a belső és a külső ellentétek dialektikus terminusa helyett a horizontális és vertikális ellentétek általa készített terminusait használja. Egyáltalában a munka nem mentesülhet teljesen a „tudós szószokaszék” vadsza alól, amellyel Uljanov többek között ép Bucharint is illette, s ez a szokasztkus vonás a munka rendkívül tömör, elvont írásmódja mellett olvasását is megnehezíti.

A munkának különben is hibája, hogy szerző túlságosan elvontan gondolkodik. Ennek következménye az, hogy a dialektikus mozgástörvényeket sem állítja fel megfelelő módon. Például az egység ellentétekre hasadásának konkrétebb dialektikai törvényét hiába keressük ebben a formában a szerző által felállított dialektikai törvények között, (44—51. o.), holott a szerző egyébként ismeri ezt a törvényt. Ott mindössze az ellentétek azonossága törvényének elvontabb formájában találjuk meg. És ennek az az oka, hogy a szerző ezt a dialektikai törvényt nem az anyag konkrét fejlődéséből vezeti le, amire ma már különben a fizika is módot nyújt, hanem a tér elvont fogalmából, amely természetesen nem lehet alkalmas a konkrét anyag fejlődési törvényeinek a levezetésére. Így azután előáll az a helyzet, hogy a munka, amely az anyag fejlődését írja le, mellőzi a dialektikai mozgástörvények felállításánál a dialektikus fejlődés legfontosabb konkrét momentumát, az egység ellentétekre hasadását. (V. ö. Uljanov, Zur Frage der Dialektik első mondatát: „Az egységes széjjelhasadása és ellenmondó részeinek a megismerése... a dialektika... lényege.”) A konkrétségnek ugyanezzel a hiánnyal találkozunk az anyag fejlődésének a leírásánál is a szervezetlen létformák területén. A szerző nyilván abban a hiszemben van, hogy az anyag objektív dialektikus fejlődését írta le, amikor megállapította, hogy „az elektromágneses ellentétek atomi eltűnése ... egyuttal az atomi szerkezetek egymástól való, vegyi ellentétek a fokozatosan összetett (szintetikus), molekuláris összefüggésen belülr nyerik el kiküszöbölésüket... a vegyi ellentétek... fokozásának egy speciális pontján... a speciális vegyi ellentétek” az élő szer-

vezet, a sejt megjelenésére vezetnek. (66.o.) Holott nem tett egyebet, minthogy megállapította, hogy az elektromágneses, atomi, vegyi jelenségekben különbségek vannak, feltette, hogy e különbségek egymásra-hatása idézte elő az anyag megfelelő formáinak s újabb különbségeinek az egymásból való kifejlődését, s az előbbi lehető legelvontabb tényeket önkényesen dialektikus fogalmak keretei közé szorította. Ha ismereteink ma még hézagosak ezen a téren, akkor éppen ezt kell megállapítani, de nem szabad eifedni az ismeretek hiányosságát dialektikus sémák alkalmazásával. A dialektikus mozgásséma alkalmazása tiszta formalizmus, ha nem mutatunk rá a meghatározott ellentétek konkrét mozgására a rendelkezésünkre álló konkrét tények, vagy az azokon alapuló indokolt tudományos feltevések alapján, ami azonban a szerző ebben az összefüggésben mellőz. Az ilyen eljárásra vonatkozólag jegyezte meg Uljanov ugyancsak Bucharin egyik könyvének az „Ökonómik der Transformationsperiode“-nek az olvasásával kapcsolatban, hogy „a szerző visszaél a ‚dialektikus negáció‘ szóval; ezt a szót nem szabad használni, ha előbb megfontoltan tényekkel nem támasztottuk alá.“

Az ismertetett hibákkal függ össze végül a munka hibás perspektivisztikus beállítása is. A szerzőnek az a felfogása, hogy a dialektikus materializmus megteremti az objektív világ ellentmondás nélküli, tehát mintegy befejezett szubjektív képét. (19. o.) Ez a felfogása szoros kapcsolatban áll a mechanikus materializmus ismert dogmatikus hajlamaival. Ezzel szemben a dialektikus materializmus, az anyag állandó mozgásával, e mozgás állandó hajtóerejeként posztulálja az ellentmondást, így az objektív valóság és a szubjektív tudat közötti ellentmondást is, amely a tudományos világkép állandó továbbfejlődését, konkretizálását idézi elő, úgy persze, hogy az egyszer elért eredményekből semmi sem vész el. Ez annyira ismert dolog, hogy beérhetjük itt a „Materializmus und Empiriekritizismus“ egyetlen helyének az idézésével: „A marxista elmélet útján mindig jobban közeledünk az objektív igazság felé, anélkül, hogy ezt valaha is kimeríthetnénk.“ (132. o.) S egészen különös, hogy a szerző ezt a hibás tételét éppen mai fizikai világképünkkel kapcsolatban még külön is hangsúlyozza. Nem veszi tudomást arról, hogy például Eddington, az ismert fizikus kategorikusan kijelenti: „Az elektron... az ismeretlenek listáján van.“ S már Uljanov rámutatott arra, hogy „az elektron éppen olyan kimeríthetetlen, mint az atom, — a természet végtelen.“

A szerző másik hibás perspektivisztikus beállítása is mechanikus gondolatmeneten alapul. A szocializmus szerinte „a társadalmi lét belső ellentétek nélküli megjelenő egyensúlyi formája.“ (112. o.) Itt a szerző ép úgy azonosítja az antagonizmust az ellentmondással, mint Bucharin teszi. De Bucharin felfogására már Uljanov megjegyezte: „A legnagyobb mértékben pontatlan. Antagonizmus és ellentmondás távolról sem ugyanaz. Az első eltűnik, a második megmarad a szocializmusban.“ Az osztályellentét, az antagonizmus eltűnik a szocializmusban, de ennek a mai társadalomban alapvető ellenmondásnak az eltűnése egyáltalában nem jelenti mindennemű belső ellenmondás-eltűnését a társadalomból. A szocialista társadalomban előttünk ismeretlen új belső ellentmondások fognak kifejlődni és tovább fogják hajtani a szocialista társadalom fejlődését is, nem persze vissza az osztály-társadalom végleg meghaladt állapotába, hanem, az addig elért társadalmi eredmények alapján, előre. A mechanikus képzet, amely itt egyaránt vezeti a szerzőt és Bucharint, abban áll, hogy végeredményben mindketten a természet és a társadalom külső ellentétjét tekintik a társadalmi fejlődés döntő hajtóerejének, s nem a társadalom belső ellentmondásait, más összefüggésben viszont a szerző hangsúlyozza a belső ellentmondást a külső ellentéttel szemben. T. i. a mechanika nem ismeri a belső ellentmondást, mint a mozgás okát, hanem a mozgást egymástól elválasztott anyagi pontokhoz fűződő, egymással szemben mereven külső erők antagonizmusára vezeti vissza. Ezzel ellentétben a dialektika a belső ellentmondáson alapuló önmozgásra

helyezi a súlyt, — Persze a belsőnek és külsőnek is meg van a maga dialektikája. A természet és a társadalom, amelyek a társadalom fejlődése szempontjából külső ellentétek, az egész anyagi világ egységét nézve ennek belső ellentétjei. Ennek az eddig különben sem eléggé tisztázott összefüggésnek a kifejtése azonban már túl messze vezetne. —
(Budapest) Jeszenszky Erik

* M ó d Aladár: Materialista lételmélet. Phönix-kiadás, Budapest, 1934.

HÁROM OLASZ MUNKÁS REGÉNYE. A milánói Rizzoli cég ma Olaszország legnagyobb lapkiadóvállalata. A kiadásában megjelenő képes hetilapok, színházi és divatrevüek elterjedése következtében a Rizzoli cég napról napra növekedik. Ennek tulajdonítható, hogy a Rizzoli szerkesztőségeiben az üzletembereken kívül ültek és ülnek tehetséges fiatal írók is, köztük Cezare Zavattini, akinek ösztönzésére a vállalat újabban „irodalmi” lapok kiadását határozta el. Így pl. a rövid élet után elnémult Pègaso helyébe megindította a cég a Pan című folyóiratot, Ugo Ojetti szerkesztésében. A Rizzoli tulajdona a Silvio D’Amico szerkesztésében megjelenő színházi folyóirat, a Scenario is. A Rizzoli törekvései közé tartozik a fiatal írók maga mellé szervezése. Ezért indította meg (Zavattini szerkesztésében) I. Giovanni A fiatalok című könyvsorozatát, melynek első darabja egy olasz munkás regénye. Az író: Carlo Bernard, nápolyi soffőr, s a regény címe: Három munkás (Tre Operai). A regényről már megjelenése előtt igen sokat irtak a lapok. Az a tény, hogy munkásember írt regényt Olaszországban a szenzáció erejével hatott. Az olasz olvasóközönségnek u. i. sejtelme sincs arról az irodalomról, amit újabban munkások teremtettek meg Európa különböző országaiban. Az az olasz olvasó viszont, aki tájékozott ezirányban, kézlegyintve haladt el a különböző színes, Carlo Bernard életét ismertető cikkek mellett s nem várta semmit az agyonharangozott könyvtől: miután tudta, hogy a fasizta Olaszországban munkásirodalom nincs és nem is lehet. Mi is ezzel a meggyőződéssel vettük kézbe Bernard regényét. A fiatal európai munkásírókra emlékeztető stílus egyszerűsége és világossága azonban már meglepetés volt. Azonban, míg azoknál az elbeszélés dialektikus és harcoss, Bernardnál mindez hiányzik. Miért? Bernard könyvéből — s ezt a regény alapos átvizsgálása után állítjuk — a dialektikát és a harcoss szellemet nem Bernard sikkasztotta el, hanem a kiadó, illetve a sorozat óvatoss szerkesztője. Több helyen indul u. i. úgy egy-egy fejezet, egy-egy bekezdés, ahogy igazi munkásíróknál szokásos. A szöveg azonban váratlanul zökken és elakad s elveszti lényegét és tulajdonképpeni célját. — A regény hőse nyilvánvalóan a szerző, aki regényében franciás nevet (Barrin) használ, valószínűleg azért, hogy híven adhassa vissza azokat a bántalmakat, melyek idegen neve miatt érték. Barrin-Bernard persze kitűnően ismeri a proletárvalóságot. Ennek az egészében való leírása azonban hiányzik a regényből. (A fasizmus nem tűri a valóság meztelen visszaadását!) A regény meséje 1911-ben kezdődik. Barrin apja, aki abban a gyárban művezető, ahol fia, Theodore dolgozik, nem jó szemmel nézi, hogy fia nem hajlandó éhbérért dolgozni. Theodore erre a megfelelőbb munkához való joga tudatában ott hagyja a szülői házat. (A fejezet címe: „Theodore elhagyja a szülői házat, mert munkás fia csak munkás lehet.”) Theodore igazi munkástermészete azonban még másképp is kifejezésre jut. Vallja pl. hogy a dolgozók helyzetén csak úgy lehet segíteni, ha a dolgozók öntudatra ébrednek, s e szerint érzi is, hogy cselekednie kell. A cselekvése az,